

HEGEDÚS NORBERT

A tetten ért történelem

Hagyománytör(tén)és. Vita a „szlovákiai magyar” líra értelmezhetőségéről

A *Hagyománytör(tén)és* című kötet az Opus-könyvek sorozat első darabja. A sorozat önmagát a Szlovákiai Magyar Írók Társasága által kiadott folyóirat (Opus) extratartományaként definiálja. Az alcím elárulja, miről is olvashatunk a kötetben: a *Hagyománytör(tén)és* lényegében egy irodalmi vita dokumentációja, mely a „szlovákiai magyar” líra értelmezhetőségéről szól anno a *Szörös kő* lapjain. A mű fülszövege szerint ez a vitaanyag „érdemes arra, hogy irodalomtörténeti fejezetként – egy arra méltó kiadvány formájában – hozzáférhetővé váljon a nagyközönség számára is.”

Maga a kérdéskör rendkívül összetett, hosszú ideje jelen van az irodalomtudományban, s a „Hagyománytör(tén)és-vita” maga is csak egy fejezete a problémának. Többek között ezért is volt fontos megjelentetni kötet formájában. A könyvnek több funkciója is van: egyrészt dokumentálja a hozzászólásokat, másrészt azzal, hogy egymás mellé rendezi őket, irodalomtörténeti jelentőséget tulajdonít nekik. A témában jártas olvasó figyelmét valószínűleg eddig sem kerülte el a vita, de az újrakiadás aktusa mintegy nyomatékosítja, aláhúzza a szövegek jelentőségét. Így, ha valaki ezután a szlovákiai magyar líra paradigmáiról akar írni, nem mehet el szó nélkül e polilógus mellett sem. Jelen recenzió nem tudja (és nem is akarja) visszaadni a problémakör összetettségét, mindössze arra törekedhet, hogy felvillantsa az egyes hozzászólások fő csapásirányait, abban reménykedve, hogy az olvasó kedvet kap a könyv elolvasásához, s így teljesebb képet kap magáról a vitáról.

Hagyománytörés vagy hagyománytörténés? A cím két értelmezést is megenged, nyilván nem véletlenül. **Csanda** Gábor már az *Előszó*ban felhívja az olvasó figyelmét a „hagyomány” szó fontosságára, a kötetben elfoglalt kiemelt szerepére. Rámutat a történések és törések megtöbbszöröződésére, valamint arra is, hogy a vita során „óhatatlanul maga a vizsgált tárgy is elmozdul, s a líravita a kritikavita ismérveit is fölveszi”.¹ Ez egy nagyon jelentős észrevétel, szembevetendő ugyanis, hogyan mozdulnak el a vita erővonalai a kezdeti kiinduláshoz képest.

A kötet első tanulmánya **H. Nagy Péter** *Hagyománytörténés. A kortárs magyar líra paradigmái Szlovákiában 1989–2006* című tanul-

1 CSANDA Gábor,
*Előszó =
Hagyománytör(tén)-
és. Vita a „szlovákiai
magyar” líra értel-
mezhetőségéről,*
szerk. CSANDA
Gábor, H. NAGY
Péter, Szlovákiai
Magyar Írók
Társasága, Pozsony,
2011, 7.

2 H. NAGY Péter,
*Hagyománytörténetés.
A kortárs magyar
líra paradigmái
Szlovákiában 1989-
2006 = Hagyo-
mánytör(tén)és*, 11.

3 Uo., 12.

4 Uo., 49.

5 SÁNTA Szilárd,
*Hozzászólás H.
Nagy Péter
Hagyománytörténetés.
A kortárs magyar
líra paradigmái
Szlovákiában 1989-
2006 című dolgoza-
tához = Hagyo-
mánytör(tén)és*, 51.

6 H. NAGY Péter,
*Töredékek a kortárs
magyar líra paradig-
máiról = Uő:
Kánonok interakció-
ja*, FISZ, Budapest,
1999, 45–64.

7 SÁNTA, I. m., 51.

8 Uo., 52.

9 NÉMETH Zoltán,
*Kilépés egy szűk
„hagyomány” teré-
ből. Vitaindító H.
Nagy Péter
Hagyománytörténetés
című tanulmányához
= Hagyománytör-
(tén)és*, 55.

mánya. A szerző már a bevezetőben leírja, hogy mind az időbeli, mind a térbeli körülhatárolás szűkíti az értelmezést, ugyanakkor állítja, hogy „a »szlovákiai magyar« líra történetének mérlegelése ugyanúgy lehetséges, mint az önelvű nemzeti, vagy az azoktól különböző világirodalmi szempontú megközelítés”.² H. Nagy kijelenti, hogy nem egy értéksemlegességre épülő arcképcsarnokot akart prezentálni, hanem olyan tendenciákat próbált kijelölni, melyek „mérvadó nyelvi-poétikai teljesítményként tarthatók számon; országhatárokon és politikai küszöbhelyzeteken innen vagy túl”.³ Ezt követően számba veszi a címben meghatározott korszak mérvadó lírai teljesítményeit. Egy-egy mikroelemzés során rámutat arra, hogyan kapcsolódik az adott opus a kortárs magyar-, ill. világirodalomhoz, de azt sem hagyja figyelmen kívül, hogyan kötődik egy-egy lírai teljesítmény az – adott esetben „szlovákiai magyar” – elődökhöz. Az egész szövegre jellemző – a szakmai magabiztosság mellett – egy nagyon nyitott, dialógusra hajlandó, önnön állításait bármikor újragondolni képes szemléletmód. „Mármost ha igaz, hogy mindaz, amire a költészet képes, viszonylagosíthatja a köréje szőtt ideológiai háló viszonyrendszerét, akkor – ha óvatosan is – arra az álláspontra kell helyezkednünk, hogy a líra további alakulása fogja majd befolyásolni, mennyiben tekinthetők méltányosnak az értelmezésre tett fenti javaslatok. Ha tehát a hagyománytörténetés felülírja majd interpretációink támpontjait, akkor – a »szlovákiai magyar« költészet tagozódásának pontosabb megértését illetően – alighanem ez jól van így.”⁴

Sánta Szilárd *Hozzászólásában* méltatja H. Nagy dolgozatát, kiemelve, hogy a tanulmány „előfeltevés- és szempontrendszere, arányai és hangsúlyai sokkal inkább egy afirmatív viszony kiépülését teszik lehetővé”.⁵ Párhuzamba állítja a *Hagyománytörténetés*t H. Nagy egy korábbi tanulmányával, a *Töredékek a kortárs magyar líra paradigmáiról* című opussal.⁶ „Mindkét szöveg lemond a teljesség igényéről, egy átfogó kép fölvázolásáról, de ez a lemondás ugyanakkor olyan többletet eredményez, amely lehetővé teszi a releváns nyelvi-poétikai teljesítmények fölmutatását, illetve a líraolvasást is alakító, befolyásoló művek értelmezését” – írja Sánta Szilárd, majd megjegyzi, hogy a tanulmány „ügyesen kerüli el a címben jelölt időbeli és térbeli korlátozásokban [...] rejlő csapdahelyzeteket, parttalan vitákhoz vezető eszmefuttatásokat.”⁷ Ezt követően, megvizsgálva a tanulmányban alkalmazott elemzési módszereket, az izolációs felfogás tarthatatlanságára mutat rá. „Arra a kérdésre, hogy a »szlovákiai magyar« líra rendelkezik-e saját, izolálható történettel, a tanulmány módszerében kereshetjük a választ. [...] a szlovákiai magyar líra nem választható le a magyar nyelvű költészetről.”⁸ Sánta Szilárd a *Hozzászólásban* tehát továbbolvassa és értelmezi H. Nagy tanulmányát, vagyis – bár a korreferátum végaszavában kissé önkritikusan a vita kezdeményezését tartja hiányosságnak – elindít egy olyan párbeszédet, amelynek eredménye az itt tárgyalandó kötet.

A következő írás Németh Zoltán *Vitaindítója*.⁹ A kötet egyik súlyponti írása, hiszen az ezt követő hozzászólások nagyjából két részre

oszthatók aszerint, hogyan viszonyulnak ehhez az opushoz (és rajta keresztül a tárgyhoz). Németh kérdések sorával indít, melyeket ugyan általánosan fogalmaz meg, de a kontextus miatt az olvasó azonnal a *Hagyománytörténetre* asszociál. Ő is összehasonlítja a *Hagyománytörténet* a *Töredékek a kortárs magyar líra paradigmáiról* c. tanulmányával, s arra a következtetésre jut, hogy H. Nagy különböző mércét alkalmaz a „szlovákiai magyar” költők esetében. Magyarul „gesztusokat tesz”, holott az 1999-es tanulmányban csak egy szlovákiai magyar költőt tartott érdemesnek arra, hogy megemlítsen. Németh Zoltán szerint a „hagyománytörténet a szlovákiai magyar irodalomban nem veszi túlzottan figyelembe a politikai és országghatárokat”¹⁰, hiszen „a szlovákiai magyar költő szinte sosem a megelőző szlovákiai magyar költőgenerációra figyelt”.¹¹ A kezdeti, támadó hangnem a *Vitaindító* végén látszólag alábbhagy, s Németh elismeri, hogy „mindent összevetve kiváló, kompakt, alapos, összetett kérdésirányokat mozgó tanulmány H. Nagy Péter írása”¹², de Németh szerint épp emiatt „különösen veszélyes”. A „névsorolvasás” miatt továbbra is úgy véli, az írásban a „regionális tolerancia” elve érvényesül, ami többet árt, mint használ.

Ardamica Zorán írása, *A viszonylagosság áldásai az igazságra* nézve ugyan Németh és H. Nagy tanulmányaira kíván reagálni, de emellett másról is szól. Németh Zoltán *Vitaindító*ját olvasva ugyanis bárki észreveheti, hogy dolgozatában nem csak a tárgyat, de a módszert illetően is kifogásokat emelt. A líravita tehát már itt kezd átfordulni kritikavitába. Jó érzékkel veszi ezt észre Ardamica is, aki leszögezi: „ez az írás nem feltétlenül (csak) két tanulmányról szól, hanem azok ürügyén egy jelenségről.”¹³ Az irodalomtudomány fogalmainak tisztázatlanságában véli felfedezni a vélemények különbözőségét, állítva: mindkét szerzőnek igaza van a „saját szempontjából”. „Úgy látom, H. Nagy két (Németh által összevetett), illetve H. Nagy újabb és Németh itt tárgyalt tanulmánya különböző platformokon áll, ezért bár összehasonlítható, az összehasonlítás csakis a különféle platformok figyelembe vételével lehet nagyjából érvényes. [...] Kisebbségek értékelése részletesebb lehet, mint nagyobb egységeké. Miközben a minőség mércéje nem lehet kettős.”¹⁴ Ardamica módszere, az „Objektív?/„Szubjektív?” vélemények (ön)ironikus ütköztetése nagyon élvezetes olvasmánnyá teszi az írást, de a szerző nagyon óvatosan fogalmaz, nem nyilvánít határozottan véleményt sem pro, sem kontra.

L. Varga Péter írása H. Nagy és Németh intencióinak hasonlóságával indít. Véleménye szerint a két irodalomtörténész közötti nézetkülönbség egy félreolvasás eredménye. „A probléma [...] »mindössze« abban áll, hogy az elmélet megértését az ideológiától történő megszabadulás ideológiája rendre kisiklatja.”¹⁵ Rámutat, hogy a Németh által (L. Varga és Ardamica szerint ironikus célzattal) alkalmazott elv, mely számarányokon és territoriális determinációkon alapul „egyenesen vezet a térségi irodalom – mint materiális kánon – leértékeléséhez”.¹⁶ L. Varga Péter – szemben az eddigi hozzászólá-

10 Uo., 58.

11 Uo., 59.

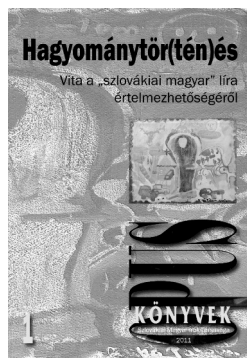
12 Uo., 60.

13 ARDAMICA Zorán, *A viszonylagosság áldásai az igazságra* nézve = *Hagyománytör(tén)és*, 63.

14 Uo., 68–69.

15 L. VARGA Péter: *Líra, hagyomány, „víta”*. *A Hagománytörténés, és, és amit ez a szó jelent* = *Hagyománytör(tén)és*, 79.

16 Uo., 80.

17 Uo., 80.

18 Uo., 82.

19 H. NAGY Péter, *Hagyománytörté-
nés*, 10.

20 POLGÁR Anikó, *Kijáratok a bábeli
könyvtárból? =
Hagyománytör-
(tén)és*, 89.

21 TÖZSÉR Árpád, *Klumpa. A hagy-
ománytörténe-
séről és a
kortárs magyar líra
szlovákiai paradig-
máiról = Hagyo-
mánytör(tén)és*, 92.

22 Uo., 95.

23 Uo., 97.

24 RÁCZ I. Péter, *Etetni tilos! =
Hagyománytör-
(tén)és*, 102.

sokkal – határozottan cáfolja, hogy érdemes lenne együtt olvasni a *Hagyománytörté-
nést* H. Nagy korábbi tanulmányával. Ugyanis „a *Hagyománytörté-
nés* [...] nyomatékosan *nem* a szlovákiai magyar iro-
dalom *hagyományának történetét* dokumentálja”.¹⁷ Szerinte H. Nagy Péter tanulmányában a hagyománytörté-
nés egy alkalmazási mód,
melynek segítségével reflektálhatunk a történelmileg utólagos meg-
értésre. Egy alakzat, amely „aligha jelent mást, mint az irodalomér-
tés létmódját”.¹⁸

Polgár Anikó *Kijáratok a bábeli könyvtárból?* c. írása azokat a veszélyeket taglalja, amelyek akkor állnak fenn, ha a szerző „vala-
milyen szempontrendszer alapján – kénytelen szűkíteni a rendelke-
zésre álló kontextust”.¹⁹ Rámutat, hogy egy beszűkített térben a kimagasló szerzők és a dilettánsok túl közel vannak egymáshoz, s a kánonba való bekerülés nem a tehetségen múlik, hanem olykor nem esztétikai tényezők – kiadói támogatás, idős kor stb. eredménye. „A probléma akkor áll be, amikor létrejön a kettős könyvelés: azaz az összmagyar irodalmi valósággal szembesülni kénytelen a marginális kánon, vagy a helytörténetre hangolt folyamatrajz.”²⁰ Hozzászólása tehát alapvetően Németh Zoltán *Vitaindító*ját igenli, annak gondolatmenetét viszi tovább.

Kevés ember van, aki annyit hadakozott már a „szlovákiai magyar irodalom” jelensége ellen, mint **Tózsér Árpád**. *Klumpa* című írásának bevezetőjében nemes egyszerűséggel „ormótlan jószágnak” nevezi, s felsorolja az ellene vívott háború egyes állomásait. A fogalom viszont továbbra is létezik, s Tózsér bevallja, belefáradt a küzdelembe. „Úgy látom, hogy a küzdelemből nem következik semmi: akiben van kellő megszállottság, szufia, nyelvi génusz és egyéb tehetségműveltség, az a klumpában is bedübög, -csattog az irodalom egyetemébe, akiből pedig hiányoznak ezek az erények, azok a klumpát is hiába rúgják sarokba.”²¹ Tózsér egyetért Németh Zoltánnal abban, hogy a szlovákiai magyar irodalom „afféle leágazó irodalom”, mivel „nagyítóval kellene keresni azt a valamirevaló szlovákiai magyar lírikust, aki a szlovákiai magyar hagyomány alapján lett azzá, amivé”.²² H. Nagy tanulmányában a szlovákiai magyar irodalmon *belül* történő hagyománytörténetet illetően vannak fenntartásai. Azt elismeri ugyan, hogy Hizsnyai Zoltán *Bárka és ladik* c. kötetének elemzése jó példa a hagyománytörténetre, de továbbra is szkeptikusan tekint a jelenségre. A dolgozat záró részében H. Nagy „mozgó esztétikáját” méltatja. „Én úgy érzékelem, H. Nagy Péter számára a »szlovákiai magyar irodalom« olyan nyitott struktúra, olyan ablak, amelyen keresztül ő tágabb kontextusokra (is) lát.”²³

Ráczi I. Péter *Etetni tilos!* című hozzászólása Németh Zoltán *Vitaindító*jával polemizál. Főleg Németh szövegének retorikai érvrendszerét vizsgálja, hiszen Ráczi I. szerint annak „állításai éppen a módszert, a nyitottságot, a továbbírhatóságot, a szétválaszthatóságot és a recepciót kéri számon H. Nagy dolgozatán, miközben éppen ő az (mármint NZ), aki nagyon furcsán viszonyul ezekhez”.²⁴ Sorra veszi a *Vitaindító* „vádpontjait”, rámutatva Németh érvelésének gyenge pontjaira.

Bárczi Zsófia arra a kérdésre keresi a választ dolgozatában, hogy „a tudatosan tervezett kritika mennyire esik latba a hagyománytörténet alakulásában”.²⁵ Felhívja a figyelmet arra, hogy milyen fontos szerepet játszik az irodalmi intézményrendszer az irodalmi szövegekről való gondolkodásban, rámutatva, hogy H. Nagy Péter tanulmánya eredetileg egy adott alkalomra, a Somorjai disputa 2006. évi „fordulójára” készült. Bárczi Zsófia joggal jegyzi meg, hogy a szimpózium témája eleve behatárolta a tanulmányíró mozgásterét. További fontos észrevétele, hogy immár helyesebb lenne „inkább kritikavítáról, mint líravítáról beszélni”²⁶, mivel Németh és H. Nagy szövegeinek „egy-más melletti olvasata látványosan mutatja be, hogy az eltérő előfeltevések milyen mértékben irányítják az irodalomról való gondolkodás hogyanját”.²⁷

A kötet utolsó opusa **Vida** Gergely nevéhez fűződik. A szöveg címe: *Az irodalomtörténet irritációja. Hozzászólás a Hagyománytörténet-vitához*. A szerző megállapítja, hogy „kompenzációs politikát (regionális toleranciát, kettős könyvelést stb.) csupán azon szerzők szövegei tulajdonítanak H. Nagy írásának, amelyek elég egyértelműen utasítják el a területi koncepciót is”.²⁸ Vida rámutat, hogy a kompenzációs vád erős ideológiai tartalommal terheli az egész diskurzust, elterelve a figyelmet a szakmai érvek hiányáról. A szerző elismeri, hogy a *Hagyománytörténet*-ben olykor indokolt lett volna a kritikusabb hozzáállás, de Németh Zoltán azon érve, miszerint „a névsorba felvett szerzők, kötetek közül nem egy található, amelynek szinte alig akad vagy nincs kritikai visszhangja”²⁹, szerinte nem tartható. A recepció hiánya Vida szerint a perem-centrum kettősségre vezethető vissza.

Talán nem véletlen, hogy a Szlovákiai Magyar Írók Társasága által indított sorozat első kötete egy olyan vitának állít emléket, mely – többek között – éppen a „szlovákiai magyar” líra puszta létén vitatkozik. A könyv kiadása remélhetőleg hozzájárul a kérdésről való beszéd differenciálódásához, s további hozzászólásokat is generál majd. E sorok írója osztozik Rácz I. Péter abbéli reményében, hogy mind H. Nagy Péter, mind Németh Zoltán érdemesnek tartja az imént bemutatott hozzászólásokat arra, hogy válaszoljanak az eddig felmerült gondolatokra.

(*Hagyománytör[tén]és. Vita a „szlovákiai magyar” líra értelmezhetőségéről*, szerk. CSANDA GÁBOR, H. NAGY PÉTER, Szlovákiai Magyar Írók Társasága, Pozsony, 2011.)

25 BÁRCZI Zsófia, *Líravita, kritikavita. Hozzászólás a líravitához = Hagyománytör(tén)és*, 107.

26 Uo., 109.

27 Uo., 109.

28 VIDA Gergely, *Az irodalomtörténet irritációja. Hozzászólás a Hagyománytörténet-vitához = Hagyománytör(tén)és*, 111.

29 NÉMETH, I. m., 61.